

de recerca i de reflexió. És l'obra que s'esperava d'aquest gran historiador de Catalunya, un bell i gran llibre, ple d'idees i rigor, per posar com a exemple.

Aymat CATAFAU
Universitat de Perpinyà - Via Domitia
catafau@univ-perp.fr

CASTELLET, Manuel; FELIP, Rosa Anna (2020). *La no-extradició de Ventura Gassol*. Barcelona: Editorial Base, 104 p. + 45 d'annexos.

«Venceren perquè eren forts / i cruels sense recança», escriu Pere Quart a *Corrandes d'exili* i, efectivament, la seva força bruta va empènyer molts —els millors— cap a l'exili i la seva crueltat va provocar molts morts a l'interior i una persecució implacable —i també morts— contra els de l'exterior. Tot això després de la victòria.

La Segona República, la guerra, l'exili i fins i tot el franquisme semblen —i potser ho són— períodes àmpliament estudiats i des de molts punts de vista, però la història real és inabastable i sempre caldrà tornar-hi. Tal com ho han fet Manuel Castellet i Rosa Anna Felip amb un llibre sor-

prenent, amb una temàtica molt concreta i, tanmateix, imprescindible en la seva petitesa. El llibre ressegueix detalladament poc més de dos anys (del juliol de 1939 al setembre de 1941) de Ventura Gassol a l'exili, un període curt però molt dens en esdeveniments en els quals li anava la vida.

Aquest és un aspecte de l'obra; de fet, és el tema central sobre el qual tornarem. L'altre és l'aparell legislatiu i judicial que va muntar el franquisme per tal de dur a terme la política d'odi i de venjança contra els vençuts. Per tant el llibre analitza la Ley de Responsabilidades Políticas, el funcionament del Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas, el del Tribunal Nacional de RP, i més col·lateralment la Causa general i la Ley sobre la Represión de la Masonería y del Comunismo, així com els tractats d'extradició entre Espanya i França i els fonaments jurídics de la sentència de la Cour d'Appel d'Aix-en-Provence. Remarco tota aquesta temàtica no solament perquè és destacable, sinó perquè ve acompanyada d'una documentació, en part inèdita i sempre precisa i ben analitzada. Alguns trets de la legislació sobre el que s'anomenà «responsabilitats polítiques» són els següents: el seu caràcter retroactiu, la persecució d'accions o omissions que en el seu temps eren legals, la seva ambigüitat,

la possibilitat que un mateix fet pogués ser jutjat dues vegades, i que en última instància qui decidia era el govern, el mateix govern que nomenava els Tribunals. I sobretot la reinstauració de la pena de mort —i no pas com una amenaça teòrica— com a colofó de tot plegat. Sense oblidar la manca de precisió o indeterminació dels càrrecs, la inseguretat jurídica permanent, o que el concepte d'enemic o revoltat es basava més en una percepció subjectiva que no pas en uns fets provats, o també que els diputats de l'any 1936 podien ser encausats «por acción o abstención» si així, suposadament, havien contribuït al triomf del Front Popular. No estarà de més recordar que aquesta *justícia* sovint comportava dures penes de presó o l'afusellament.

La pedra inicial i angular d'aquesta legislació repressiva és la llei de Responsabilitats polítiques que data del 9 de febrer de 1939 i era concebuda com una eina bàsica per perseguir els derrotats. Una persona que fou doblement *vençuda* va ser Ventura Gassol. Perseguit per la FAI, va haver de fugir a finals d'octubre de 1936 a França i, a partir de 1939, va ser demanat i acusat pel règim franquista de manera insistent. La seva peripècia personal fou dramàtica. Des del juliol fins a l'octubre de 1936 va destacar per la seva tasca de salvament del pa-

trimoni artístic català i, sobretot, va salvar d'una mort més que probable destacades personalitats catalanes; molts religiosos com el cardenal Vidal i Barraquer, diversos bisbes catalans, l'abat de Montserrat i altres, però també civils com Puig i Cadafalch, Rafael Patxot i Josep M. de Sagarra, entre d'altres. Inicialment es va instal·lar a París. El juliol de 1939 el Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas inicià un expedient contra Ventura Gassol que acabarà amb una sentència condemnatòria el 7 de desembre de 1939. Se'l condemna per catalanista, per haver incitat a l'assassinat del bisbe Irurita i per haver-se apropiat de diner públic. Tot sense cap prova evident i sense possibilitat de defensa. La sentència serà la inhabilitació, l'estranyament —expulsió de l'Estat espanyol— i la pèrdua total dels seus béns (inexistents). Però no serà confirmada pel Tribunal Nacional, el qual demanarà engegar noves diligències inculpatòries.

Mentrestant, el juny de 1940 Hitler ocupa el nord de França, que queda partida amb el sud en mans de l'anomenat govern de Vichy. S'inicia d'aquesta manera un nou pelegrinatge per a ell i la seva família cap al migdia francès, ara sota les metralladores i bombes dels avions alemanys. Molts van seguir la mateixa ruta —des de Mercè Rodoreda fins a Joan Peiró— mentre

que alguns que no es van escapar van tenir pitjor sort, com fou el cas de Lluís Companys, capturat, traslladat a Espanya i afusellat aquella mateixa tardor de 1940. Finalment Ventura Gassol s'instal·larà a Saint-Raphaël —com Josep Tarradellas—, on en el futur també residirà el nou president de la Generalitat Josep Irla.

El gener de 1941 es dicta ordre de presó i se'n demana l'extradició, juntament amb Josep Tarradellas, Frederica Montseny i cinc republicans més, just quan encara era molt fresc el record de la tràgica fi del president de la Generalitat. L'agost de 1941 és empresonat, mentre les pressions sobre l'extradició per part del govern espanyol s'intensifiquen, però també les de personalitats rellevants (Vidal i Barraquer —i indirectament el Vaticà—, Rafel Patxot, l'abat de Montserrat...) i de països estrangers (Mèxic, EUA) per al seu alliberament. La situació es tornarà molt incòmoda per al govern de Vichy i, finalment, el 15 de setembre de 1941 la Cour d'Appel d'Aix-en-Provence dona a conèixer la sentència per la qual declara improcedent l'extradició i ordena la posada en llibertat de Ventura Gassol, cosa que es complirà immediatament. En síntesi, els arguments eren que hi havia indicis que el bisbe Irurita era viu, que la resta podien ser considerats delictes polítics i que, de fet, no esta-

ven suficientment provats. Posteriorment encara serà perseguit novament per maçó; tanmateix, i enmig de la confusió bèl·lica d'aquests anys, ell i Josep Tarradellas podran sortir cap a Suïssa a finals de 1942, i s'instal·laran a Lausana.

Aquests són, doncs, els dos grans temes del llibre: la peripècia vital viscuda per Ventura Gassol entre els anys 1939 i 1941, i els entramats juridicopolítics que van envoltar la fracassada demanda d'extradició durant aquest període.

En la redacció del llibre es fa evident la formació intel·lectual dels dos autors: Manuel Castellet, matemàtic, i Rosa Anna Felip, llicenciada en geografia, història i dret. Vull dir que el contingut destaca per la concreció, l'absència d'especulacions, la brevetat, la utilització d'una documentació apropiada i la lectura precisa i feta amb rigor i equanimitat d'aquesta. El llibre és breu però complet, no va més enllà del que promet el títol, però el seu contingut és exposat i analitzat amb coherència i fins amb profunditat. Tot presentat amb un llenguatge planer i concís. Ambdós autors han fet una consulta i un buidatge d'arxius que gairebé podríem qualificar d'exhaustius, tant a França com a Espanya i a Catalunya. En relació amb la documentació, crec que cal ressaltar-ne igualment l'edició, reproduïda en fac-

símil en color en els annexos al final de l'obra, la qual cosa denota una no gaire usual voluntat d'oferir una edició ben feta. Al final hi ha una bibliografia desigual, incompleta i poc actualitzada.

Un bon llibre és aquell que sempre et deixa un regust de voler-ne més. En aquest cas, dol que determinats fets, col·laterals però importants per al tema, no hagin estat més aprofundits, com ara el primer exili de 1936, bastant desconegut, o la suposada mort (?) del bisbe Iruirita, les diferències d'actuació sobre els exiliats entre la França ocupada i la de Vichy, les referències sobre altres inculpats de manera paral·lela o l'absència de cap notícia sobre la Generalitat a l'exili (que de fet era inexistent, a part de l'assumpció del president Irla de les responsabilitats del càrrec, de manera més simbòlica que real en aquells anys), ja que Ventura Gassol havia estat conseller durant molts anys i, sobretot, la decisió de ser defensats pels mateixos advocats i d'actuar conjuntament en tot amb Josep Tarradellas. Ho dic perquè les coincidències són notòries i perquè pot tenir relació amb un dossier a què el llibre fa referència (pàg. 74-75) i que semblava cabdal com a peça de descàrrec per a ambdós. Un dossier en el qual hipotèticament haurien col·laborat alguns intel·lectuals catalans —entre

ells Antoni Rovira i Virgili— i que plantejaria una defensa semblant a la que va fer Henry Torrès de Macià en el judici sobre el complot de Prats de Molló i que va donar bons resultats. Finalment, ens queda també el desig de conèixer amb quatre pinzellades com va seguir i acabar l'accidentada vida de Ventura Gassol: si va anar o no a Mèxic, on tenia la seva família des de 1941, alguna al·lusió a la seva elecció (tot i haver anunciat el seu refús a acceptar-ho) com a president del Parlament l'agost de 1954 a l'ambaixada de la República Espanyola a Mèxic (la mateixa en què s'elegí Josep Tarradellas president de la Generalitat), el seu retorn a Catalunya el 1977 i la seva mort el 1980 a Tarragona als 87 anys. Tanmateix, com hem dit, moltes d'aquestes qüestions queden fora de l'abast del tema del llibre i no es poden retreure com a mancances.

En definitiva, un llibre interessant i suggeridor, que relata i informa de manera intel·ligent sobre un tema poc conegut i que significa una nova aportació al coneixement d'un exili ja llunyà, però que ha condicionat en gran mesura la política i la cultura del nostre país.

Josep M. ROIG ROSICH
Universitat Rovira i Virgili
jmroigr@gmail.com